

A TANTÁRGY ADATLAPJA

1. A képzési program adatai

1.1 Felsőoktatási intézmény	Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
1.2 Kar	Történelem és Filozófia Kar
1.3 Intézet	Magyar Történeti Intézet
1.4 Szakterület	Történelem
1.5 Képzési szint	Alapképzés (BA)
1.6 Szak / Képesítés	Történelem

2. A tantárgy adatai

2.1 A tantárgy neve	Magyar paleográfia (I) (HLM1516)						
2.2 Az előadásért felelős tanár neve	Dr. Lupescu Mária egyetemi docens						
2.3 A szemináriumért felelős tanár neve	Dr. Lupescu Mária egyetemi docens						
2.4 Tanulmányi év	III	2.5 Félév	5	2.6 Értékelés módja	Kollokvium	2.7 Tantárgy típusa	Szaktantárgy

3. Teljes becsült idő (az oktatási tevékenység féléves óraszama)

3.1 Heti óraszám	3	melyből: 3.2 előadás	1	3.3 szeminárium/labor	2
3.4 Tantervben szereplő össz-óraszám	42	melyből: 3.5 előadás	14	3.6 szeminárium/labor	28
A tanulmányi idő elosztása:					óra
A tankönyv, a jegyzet, a szakirodalom vagy saját jegyzetek tanulmányozása					25
Könyvtárban, elektronikus adatbázisokban vagy terepen való további tájékozódás					20
Szemináriumok / laborok, házi feladatok, portofóliók, referátumok, esszék kidolgozása					20
Egyéni készségfejlesztés (tutorálás)					20
Vizsgák					15
Más tevékenységek:					
3.7 Egyéni munka össz-óraszama	100				
3.8 A félév össz-óraszama	42(fizikai)+100(konven.)=142				
3.9 Kreditszám	4				

4. Előfeltételek (ha vannak)

4.1 Tantervi	<ul style="list-style-type: none"> • hasznos, ha a hallgató korábban a Magyar forrásnyelv előadáson részt vesz
4.2 Kompetenciabeli	<ul style="list-style-type: none"> • a magyar nyelv ismerete erősen ajánlott • hasznos a latin nyelv ismerete

5. Feltételek (ha vannak)

5.1 Az előadás lebonyolításának feltételei	<ul style="list-style-type: none"> • a jelenlét erősen ajánlott
--	--

5.2 A szeminárium / labor lebonyolításának feltételei	<ul style="list-style-type: none"> • 70%-os jelenlét kötelező • a szemináriumi könyvészet ismerete kötelező • aktív részvétel
---	--

6. Elsajátítandó jellemző kompetenciák

Szakmai kompetenciák	<ul style="list-style-type: none"> • fogalmi és tárgyi ismeretek elsajátítása • a tárgy ismeretéhez szükséges módszerek elsajátítása • a módszerek helyes használata a szakmán belül • történelmi tények megállapítása a források alapján • képesség az elsajátított információk továbbadására írásban és szóban, anyanyelven és egy választott idegen nyelven
Transzverzális kompetenciák	<ul style="list-style-type: none"> • az elsajátított alapismeretek felhasználása más, a történelemmel rokon szakterületek helyzeteinek, eseményeinek leírásában • a történelmi események elemzése, megfelelő értékelése, kontextusba helyezése • esettanulmányok feldolgozása és értékelése

7. A tantárgy célkitűzései (az elsajátítandó jellemző kompetenciák alapján)

7.1 A tantárgy általános célkitűzése	<ul style="list-style-type: none"> • Jelen tantárgy elsősorban a történelem szakosok és még inkább a történelem alapszakon belül indított levéltár, könyvtár és művészettörténet szakirányosok számára készült. Mind a történészek, mind a levéltárosok, könyvtárosok, de akár a művészettörténészek munkájához is nélkülözhetetlen az írott, eredeti források elméleti és gyakorlati ismerete, amihez alapvető fontosságú, hogy a hallgatók az iratok nyelvében, nyelvezetében és a paleográfiai ismeretekben jártasak legyenek. • Miután az országos, a területi és a szaklevéltárakban a kora újkortól jelentkeznek számottevően a magyar nyelvű források, ezért elsősorban az ebből a korból származó forrásokkal ismerkedhetnek meg a hallgatók. • Emellett azt is fontosnak tartom, hogy a hallgatók lehetőleg minden olyan intézmény működését megismerjék, amelyek fontos szerepet játszottak a későbbi gyakorlat szempontjából az iratkibocsátás terén. Ennek megfelelően a királyi kancellária, erdélyi fejedelmi kancellária, hiteleshely, vármegye, város (mezőváros), egyház és magánszemélyek irataival ismerkedhetnek meg.
7.2 A tantárgy sajátos célkitűzései	<ul style="list-style-type: none"> • Az inkább gyakorlati jellegű órák célja az, hogy a hallgatókat elméleti, de főleg gyakorlati szempontból megismertesse a különböző iratfajtákkal (kiváltságlevél vagy adománylevél, jegyzőkönyv, királyi könyv, missilis, összeírás, városkönyv, számadáskönyv, záloglevél, nyugta, végrendelet, stb.).

	<ul style="list-style-type: none"> • Az óra gyakorlati jellegét az hangsúlyozza, hogy a hallgatók az eredeti iratok másolatát betűhíven átírják, ugyanakkor az átírt szöveget regesztával is ellátják. • A végső cél, hogy a hallgató elolvasni, megérteni és feldolgozni tudja az olvasott korabeli magyar nyelvű szöveget.
--	--

8. A tantárgy tartalma

8.1 Előadás	Didaktikai módszerek	Megjegyzések
1. TÉMA: Bevezetés - a paleográfia, mint történeti segédtudomány meghatározása; az írás és paleográfia kapcsolata; a paleográfia története (a paleográfia és oklevéltan kapcsolata, a bollandista jezsuiták és a maurinus bencések tevékenysége, a 19. századi fejlődés jelentősége: szétválik a paleográfia és az oklevéltan Karl T. C. Schönemann, Wilhelm Wattenbach, Ludwig Traube kutatásainak köszönhetően), a modern paleográfia születése (a 20. század első felében, főleg Hajnal István munkássága révén).	Vetített előadás, Kommunikáció	
2. TÉMA: Az iratok íróanyaga (papirusz, pergamen, papír); a pergamen és a papír „harca” az elsőbbségért a hazai iratkészítés terén; a hazai papírhasználat kielégítésének módjai: importálás (az olasz-, német-, lengyel-, török- és ausztriai papírmalmok termékeit kell kiemelni) és a hazai papírgyártás; az iratok készítéséhez szükséges írószerek és íróeszközök bemutatása.	Vetített előadás, Kommunikáció	
3. TÉMA: Az írás és paleográfia kapcsolata: a magyarság írása (röviden a türk eredetű rovásírásról, részletesebben a latin írásról); íróműhelyek és írásképek kapcsolata (rövidítések alkalmazása); az iratok gyártói: írnokok, jegyzők, magánszemélyek; a magyar nyelv és írás kapcsolata; a történeti nyelvészet kialakulása; a magyar nyelv finnugor származásának tétele.	Vetített előadás, Kommunikáció, vita	
4. TÉMA: A magyarság kialakulásának összekapcsolása a magyar nyelv keletkezésével (annak a különválási folyamatnak a bemutatása, amelynek során az uráli nyelvek nagy családjából kialakult egy azonos nyelvet beszélő, azonos kultúrájú közösség, amely saját magát a magyar néppel különböztette meg valamennyi rokonától és szomszédjától); a különválási folyamat jellegzetességei (több ezer évig tartott és több fokozatban ment végbe, ez vezet el a nyelvtörténet korszakolásának problematikájához).	Vetített előadás, Kommunikáció, vita	
5. TÉMA: A magyar nyelv története; régi (előmagyar kor bevitel) és új korszakolás; az első, az ősmagyar kor részletes bemutatása (kronológiai határai, jellegzetességei, a mai magyar nyelvtani rendszer kialakulásának körülményei); nyelvemléktelen korszak (még az összehasonlító finnugrisztika szerepe a korai ősmagyar kor rekonstrukciójában); az idegen elemek (iráni, török jövevényszavak) segítése az ősmagyar kor megrajzolásában; két kérdés megválaszolása: mióta ismeri a magyarság az írást és milyen írásrendszerekkel találkozhatott e korai időkben a magyarság.	Vetített előadás, kommunikáció	
6. TÉMA: A magyar nyelv története második korszakának, az ősmagyar kornak a bemutatása (periodizáció), az ősmagyar kor első szakaszának ismertetése (a 10-11. század fordulójától – 14. század közepéig tartó időszak jellegzetességei, idegen hatások).	Vetített előadás, Kommunikáció, szövegelemzés	

7. TÉMA: az ómagyar kor latin betűs magyar írásbeliségének kialakulása és terjedése, a már korábban elkezdődött nyelvvaltozások folytatódása és lezárása, illetve több új, jelentős tendencia jelentkezése, a nyelvtani rendszer módosulásai.	Vetített előadás, Kommunikáció, szövegelemzés	
8. TÉMA: Az ómagyar kor második szakaszának, a kódexek korának az ismertetése (kronológiai határai: 14. század második fele – 16. század első harmada, a „könyvméretű magyar írásosság” első képviselőinek, vagyis a 14-16. századi kódexeknek a megjelenése).	Vetített előadás, Kommunikáció, szövegelemzés	
9. TÉMA: Az írásbeliség hatókörének kiszélesedése, az olvasat és az értelmezés megadásának kérdésköre; a kézzel írott magyar nyelvű könyvek, kódexek megjelenése.	Vetített előadás, kommunikáció	
10. TÉMA: A közép-magyar kor bemutatása (periodizáció: a mohácsi vésztől a magyarországi felvilágosodás kezdetéig, a nyelvjárási keveredést elősegítő tényezők ismertetése, a külső hatás (főleg a német) „hatalma”); a reformáció és a könyvnyomtatás számos következményének a kiemelése.	Vetített előadás, kommunikáció	
11. TÉMA: A magyar nyelvű levelezés kezdetei (a misszilisek megjelenése, alkotóik, helyesírásuk).	Vetített előadás, kommunikáció	
12. TÉMA: A magyar könyvnyomtatás megjelenése; a nyomdák fejlődése; a könyvnyomtatás elterjedése és a kor szellemi irányzatai, vallási mozgalmak közötti kapcsolatok feltárása, a nyelvre gyakorolt hatása.	Vetített előadás, kommunikáció	
13. TÉMA: A magyar nyomdászat megjelenése, kialakulása és fejlődése.	Vetített előadás, kommunikáció	
14. TÉMA: Az újmagyar kor és az újabb magyar kor vázlatos bemutatása (kronológiai határok, a nyelv státusa, a köznyelv beszélt változatának terjedése, a nyelvi különfejlődés kérdésköre).	Vetített előadás, kommunikáció	
Könyvészet		
Bak Borbála: “A XVI-XVIII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései”. <i>Fons</i> 7.1 (2000): 91-137. https://epa.oszk.hu/03300/03304/00019/pdf/EPA03304_fons_2000_01_091-137.pdf		
Benda Kálmán: “A Magyar Országgyűlési Emlékek sorozat 1607-1790 közti részének szerkesztési és forrásközlési szabályzata”. <i>Századok</i> 108.2 (1974): 436-475.		
Benkő Loránd: <i>Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei</i> . Budapest, 1980.		
Benkő Loránd (szerk.): <i>A magyar nyelv történeti nyelvtana</i> . I-II/1. Budapest, 1991-1992. (Bevezető).		
Bessenyei József – Horváth Zita – Tóth Péter – Tringli István: <i>Latin – magyar – német paleográfiai szöveggyűjtemény</i> . Budapest, 2006. https://mek.oszk.hu/04800/04866/04866.pdf		
Bogdán István: <i>Magyarországi hossz és földmértékek a XVI. század végéig</i> . Akadémiai Kiadó, Bp. 1978. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv4_06/?pg=0&layout=s		
Bogdán István: <i>Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig</i> . Akadémiai Kiadó, Bp. 1991. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv4_07/?pg=0&layout=s		
Érszegi Géza: „Paleográfia.” In: Hargittay Emil (szerk.), <i>Filológia: Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába</i> , Budapest, Universitas Könyvkiadó, 1996. 45-58. http://mek.oszk.hu/18000/18020/18020.pdf		
Fitz József: <i>A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedeleme története a XV. században</i> . Budapest, 1959.		
Ila Bálint: “Magánkancelláriai ügyintézés és magánlevéltári rendszer a XVII. sz. első felében”. <i>Levéltári Közlemények</i> 1955: 123–147.		
Istványi Géza: <i>A magyarnyelvű írásbeliség kialakulása. /A Pázmány Péter Tudományegyetem Történelmi Szemináriumának kiadványai 1. sz. (Oklevél- és Címertani Tanszék)/</i> . Budapest, 1934.		
Jakó Zsigmond – Radu Manolescu: <i>A latin írás története</i> . Budapest, 1987. (Bevezetés, 6–36.) (http://mek.oszk.hu/03200/03226/html/)		
Jakubovich Emil – Pais Dezső (szerk.): <i>Ó-magyar olvasókönyv</i> . /Tudományos gyűjtemény 30./ Péc, 1929.		

Kniezsa István: *A magyar helyesírás története.* /Egyetemi magyar nyelvészeti füzetek/. 2. javított kiadás. Budapest, 1959.

Kniezsa István: *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig.* Budapest, 1952, Akadémiai Kiadó, 146–157. p.

Molnár József – Simon Györgyi: *Magyar nyelvelmékek.* 3. javított és bővített kiadás. Budapest, 1980, Tankönyvkiadó.

Murvai Olga – Anton Ecaterina: *Curs practic de limba veche și paleografie maghiară.* București, 2000.

Papp László: *Magyar nyelvű levelek és okiratok formulái a XVI. században.* /Nyelvtudományi értekezések 44. sz./ Budapest, 1964.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_37/?pg=148&layout=s

Szentpétery Imre: *Magyar oklevéltan.* /A magyar történettudomány kézikönyve II/3./ Budapest, 1930, 83–117, 121–138, 214–222. p.

Tarnai Andor: *“A magyar nyelvet írni kezdik“.* Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon. /Irodalomtudomány és kritika/. Budapest, 1984. <http://mek.oszk.hu/16900/16923/16923.pdf>

Varjas Béla: *“Paleográfiai útmutató 15–17. századi magyar nyelvű kéziratok olvasásához.”* In: *Bevezetés a régi magyar irodalom filológiájába.* Szerk. Hargittay Emil. Universitas, Bp. 1996. (1997) 207–221. p. <http://mek.oszk.hu/18000/18020/18020.pdf>

8.2 Szeminárium / Labor	Didaktikai módszerek	Megjegyzések
1. téma: A félévi szemináriumi tematika, a szemináriumi követelmények és a szeminárium menetének ismertetése	Megbeszélés	
2. téma: esettanulmányként: a papírkészítés erdélyi történetének vázlatos ismertetése; a papírkészítés technikai ismertetése (a vízjelek jelentősége a források keltezésében, a papír minősége, forgalmazása).	Referátumok bemutatása	
3. téma: a nyelvészet jelentősége a magyar nép eredetével kapcsolatban felmerülő kérdéseinkre adandó válaszok tükrében; fenntartások kívülállók részéről a nyelvészet megállapításait illetően.	Beszélgetés, vita	
4. téma: a nyelvtörténeti korszakolás céljai; korszakolási tényezők (az első nyelvelmék keletkezési ideje, az első bibliafordítás megjelenése, társadalmi változások – a nyelvközösségekben végbement műveltségváltozások, történelmi események); a nyelvi változások sorrendje (a nyelvközösség életében, a nyelvek helyzetében és a nyelvhasználatban, a nyelv állapotában, rendszerében).	Referátumok bemutatása	
5. téma: esettanulmány: a székely rovásírás (a rovásírás emlékei, az írásrendszer belső jellegzetességei, eredetének kérdésköre).	Referátumok bemutatása, vita	
6. téma: a jelentősebb szórványemlékek (a dömösi összeírás, a tihanyi összeírás, a Várad Regestrum, valamint a krónika- és gesta-irodalom darabjai) és az összefüggő szöveget tartalmazó nyelvelmékek (a Gyulafehérvári Sorok, a Königsbergi Töredék és Szalagjai, a Marosvásárhelyi Sorok) ismertetése.	Referátumok bemutatása, iratolvasás, szövegelemzés	
7. téma: Jelentősebb szórványemlékeink (veszprémvölgyi alapítólevél, a tihanyi alapítólevél) és nyelvelmékeink (Ómagyar Mária-siralom, Halotti Beszéd és Könyörgés) bemutatása.	Iratolvasás, szövegelemzés	
8. téma: a különböző intézmények szerepe a magyar nyelvű írásbeliség kibontakozásában (királyi kancellária, hiteleshelyek).	Referátumok bemutatása	
9. téma: A kézzel írott magyar nyelvű kódexek bemutatása (Jókai-kódex, Huszita Biblia: Bécsi, Münchener és Apor-kódex, Székelyudvarhelyi kódex).	Referátumok bemutatása, szövegelemzés	
10. téma: az irodalmi nyelv formálódása, bővülnek a magyar nyelvhasználat szinterei; az iskolázott világiak és az íródeákok szerepe az írott köznyelv kialakításában; a korszak helyesírása.	Beszélgetés, iratolvasás, szövegelemzés	

11. téma: a levél műfaja, okiratformák, magánlevéltárak.	Beszélgetés, szövegelemzés, iratolvasás	
12. téma: a korai magyar nyomtatványok helyesírása (Sylvester János és Dévai Bíró Mátyás meghatározó szerepe); a kor helyesírás-történetének különleges vonása, mely szerint felekezeti megoszlás szerint bontakozik ki (protestáns és katolikus helyesírás).	Iratolvasás, szövegelemzés	
13. téma: Magyar nyomdászgyeiségek és nyomdáik bemutatása (Heltai Gáspár - Kolozsvár, 1550, Huszár Gál - Magyaróvár, 1558 majd Kassa, Debrecen, Hoffhalter Rafael - Debrecen, Várad, Gyulafehérvár).	Referátumok bemutatása, szövegelemzés	
14. téma: az informatikai forradalom hatása a nyelvre (csökken a nyelvjárások szerepe, széles körűvé válik a kettősnyelvűség, számottevően bővül a szó- és írásbeli kommunikáció, sokszorosára növekszik a tömegtájékoztatás volumene, megnő az „írott beszéltnyelviség” (sms, csetelés) szerepe).	Beszélgetés, vita	

Könyvészet

- Bárczi Géza: *A tihanyi apátság alapítólevele mint nyelvi emlék.* /Nyelvészeti tanulmányok 1/. Budapest, 1951.
- Benkő Loránd: *Az ómagyar nyelv tanúságtétele. Perújítás Dél-Erdély korai Árpád-kori történetéről.* /Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 29/. Budapest, 2002, MTA Történettudományi Intézete, 9-16. p.
- Györffy István – Harmatta János: “Rovásírásunk az eurázsiai írásfejlődés tükrében”. In: Kovács László, Veszprémy László (szerk.): *Honfoglalás és nyelvészet.* Budapest, 1997, Balassi Kiadó, 145–162. p.
- Hadrovics László: *A magyar Huszita Biblia német és cseh rokonsága.* /Nyelvtudományi Értekezések 138. sz./ Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó, 7–16. p.
- Hegedűs Attila – Papp Lajos (szerk.): *Középkori leveleink (1541-ig).* /Régi magyar levéltár 1./ Budapest, 1991, Tankönyvkiadó.
<http://mek.oszk.hu/17600/17642/17642.pdf>
- Jakó Zsigmond: “Filigrane transilvănene din secolul al XVI-lea”. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Historia* 13.1 (1968): 3-19.
- Uő: ‘Az erdélyi papírmalmok feudalizmus kori történetének vázlata’. *Levéltári Közlemények* 60 (1989): 3-55.
http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKozlemenyek_60/?pg=4&layout=r
- Uő: “A Hoffhalterek váradi és gyulafehérvári nyomdája”. In: Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Tonk Sándor (szerk.): *Művelődéstörténeti Tanulmányok.* Bukarest, 1979, Kriterion, 51-69, 219-221. p.
- Uő: „Az erdélyi vajda kancelláriájának szervezete a XVI. század elején”. *Erdélyi Múzeum* 52 (1947): 50-80.
- Jókai-kódex, XIV-XV. század. A nyelvemlék betűhű olvasata és latin megfelelője.* Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva közzéteszi P. Balázs János. Budapest, 1981, Akadémiai Kiadó, 7-12. p.
- Korompay Klára: „Helyesírás-történet, művelődéstörténet: két tudományág dialógusa.” (Előadás 2004-ben a VII. nyelvészkongresszuson): <http://www.nytud.hu>
- Kristó Gyula: *Magyarország története 895-1301.* Budapest, 1998, Osiris Kiadó, 29-114. p.
https://www.academia.edu/36277332/Kristó_Gyula_Magyarország_Története_895_1301_new
- Lakó Gy. (főszerk.): *A magyar szókészlet finnugor elemei.* I-III. Budapest, 1967-1978. (Bevezető).
- Molnár József – Simon Györgyi: *Magyar nyelvemlékek.* 3. javított és bővített kiadás. Budapest, 1980, Tankönyvkiadó, 48-56, 62-63. p.
- Pais Dezső: *A veszprémvölgyi apácák görög oklevele mint nyelvi emlék.* Budapest, 1939.
- Sándor K. (szerk.): *Rovásírás a Kárpát-medencében.* Budapest, 1992.
- Sölch Miklós: Kronológia. In: *Levéltári kézikönyv.* Szerk. Körmeny Lajos. Bp., 2009, 41–48.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_VSK_leveltari_kezikonyv/?pg=50&layout=s

Szentpétery Imre: *A kronológia kézikönyve: a Chronologia és az Oklevéltani naptár összevont, javított és bővített kiadása*; a szerző hagyatékának felhasználásával sajtó alá rend. Gazda István; kieg. Érszegi Géza, Raj Tamás, Szögi László, Bp., 1985. (<http://mek.oszk.hu/05400/05442/>)
 „Világ világa, virágnak virága...” [Ómagyar Mária-siralom]. Bemutatja Vizkelety András. Budapest, 1986, Európa Könyvkiadó.

9. Az episztemikus közösségek képviselői, a szakmai egyesületek és a szakterület reprezentatív munkáltatói elvárásainak összhangba hozása a tantárgy tartalmával.

- kommunikációs készség fejlesztése
- elemzés hatékonysága
- interdiszciplinaritás
- szakmai nyelv, anyanyelv uralma

10. Értékelés

Tevékenység típusa	10.1 Értékelési kritériumok	10.2 Értékelési módszerek	10.3 Aránya a végső jegyben
10.4 Előadás	Fogalmi és tárgyi ismeret	Írásbeli vizsga	25%
	Interdiszciplinaritás	Írásbeli vizsga	15%
10.5 Szeminárium / Labor	Átírási, értelmezési készség	Írásbeli vizsga	40%
	Fogalmi ismeret	Félévi dolgozat	20%
10.6 A teljesítmény minimumkövetelményei			
<ul style="list-style-type: none"> • a kötelező jellegű irodalom ismerete • min. 70%-os aktív jelenlét • alapvető fogalmak ismerete • dátumfeloldás • könnyű nehézségű szöveg átírása 			

Kitöltés dátuma

Előadás felelőse

Szeminárium felelőse

Kolozsvár, 2020. márc. 13.

Dr. Lupescu Mária egyet. docens

Dr. Lupescu Mária egyet. docens

Az intézeti jóváhagyás dátuma

Intézetigazgató

Kolozsvár, 2020. márc. 31.

Dr. Nagy Róbert-Miklós egyet. docens

Wann